

**МОНГОЛЫН ПАРЛАМЕНТ ДАХЬ ИРГЭДИЙН ОРОЛЦОО,
ЦААШИД САЙЖРУУЛАХ АРГА ЗАМ***Ч. Базар (Ph.D)*

Барууны орнуудад сүүлийн үед хийгдэж байгаа судалгаагаар сонгуульд бүхнийг найдаж орхих нь ардчиллыг бэхжүүлэхэд учир дутагдалтай байна гэсэн шүүмжлэл өрнөж байна. Энэ шүүмжлэлийн нөгөө талд нь сонгуулиас бусад үед бодлого боловсруулах үйл явцад иргэдийн идэвхтэй оролцоог хөхүүлэн дэмжих төрийн үүрэг оршиж байна. Тийм ч учраас Монгол Улсад ардчилсан тогтолцооны суурь байгууламжийг бэхжүүлж, төр засаг, иргэдийн хооронд үр бүтээлтэй холбоо харилцааг бий болгох зорилт тавигдаж байна. Энэ нь төрийн үйл хэрэгт оролцох иргэдийн Үндсэн хуулийн эрхийг баталгаажуулах явдал юм. Энэ нь биднээс шинэ сэтгэлгээ, бүтээлч хандлага шаардаж байна.

- Нээлттэй, ил тод байх нь ардчилсан Парламентын үндсэн шинж
Нээлттэй ил тод байдал нь иргэдийн улс төрийн оролцоог идэвхжүүлж, хэлэлцэж буй асуудалд тэдний анхаарлыг хандуулж дэмжлэг авах буюу шүүмжлэл өрнүүлэх боломжтой болдог.
- Тайлагнах нь мөн ардчилсан Парламентын гол шинж
Тайлагнах нь парламентын өөрийнх нь хариуцлагыг дээшлүүлэхээс гадна иргэд, ИНБ-ийн үүрэг хариуцлагыг ч хамтдаа нэмэгдүүлж байдаг.
- Иргэдийн оролцоог алхам тутамдаа дэмжих ардчилсан Парламентын хамгийн гол шинж юм.
Парламентыг ард түмэн бий болгодог бөгөөд энэхүү процесс нь нэг сонгууль санал өгсөн дэмжлэгээр хязгаарлагдах бус тасралтгүй үргэлжлэх үйл явц байж чадах ёстой.

Өнөөдөр Монголын парламентад иргэдийн оролцоо ямар байна, ямар хэлбэрээр иргэд, иргэний нийгмийн байгууллага оролцож байна вэ?

1. Парламентад хаяглаж захидал бичих

Судалгаанаас үзэхэд иргэдийн Парламентад хандаж захидал бичих нь ихэсчээ. Үүнийг иргэдв олон нийтийн парламентад боловсруулж буй аливаа бодлогын үйл ажиллагаанд оролцох сонирхол, идэвх оролцоо нь нэмэгдэж байна гэж дүгнэж болно.

Иргэдээс УИХ-д хандаж ирүүлсэн захидлыг Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хуулиар зохицуулдаг. Энэ хуулийн дагуу захидлыг өргөдөл, гомдол гэж хоёр ангилна. Улс нийгмийн ач холбогдолтой болон бусад асуудлаар төрийн байгууллага, албан тушаалтанд хандаж гаргасан хүсэлтийг өргөдөл гэнэ. Өргөдөл нь хүсэлт, санал, мэдэгдэл, мэдээлэл, шаардлагын зэрэг шинжтэй байж болдог.

2. Иргэний хөдөлгөөний эрчимжилт.

Сүүлийн 6 жилд иргэний хөдөлгөөн, эвсэл холбоо олноор байгуулагдах боллоо. Үүний үндсэн шалтгааныг бодлого боловсруулах үйл явцад иргэд, ИНБ оролцох боломжгүй байгаатай холбож үзжээ. Түүнчлэн намуудын дотоод хямрал, цаашилбал төр нь иргэнийхээ ашиг сонирхлыг төлөөлж чадахгүй байгаагийн илрэл гэж экспертүүд тайлбарладаг.

3. Олон түмний итгэл.

Парламентад үзүүлэх олон түмний итгэл өнгөрсөн хугацаанд дээшлэх бус жил тутам улам буурч байгааг олон нийтийн санал асуулгын дүнгээс харж болно. Шалтгааныг нь НҮБ-ын баримт бичигт УИХ-ын гишүүдэд ил тод байдал үгүй болж, үйл ажиллагаагаа олон нийтийн өмнө хариуцадггүй байдалтай холбоотой гэж үзсэн.

Ийнхүү олон түмний итгэл сулрах нь ардчилсан засаглалтай орнуудад байдаг үзэгдэл гэж тайвширч болохгүй бөгөөд системийн онолын үүднээс авч үзвэл төрийн институтад итгэдэг иргэдийн тоо 25 хувиас багассан тохиолдолд систем хэвийн оршин тогтнох боломжгүй болно гэж үздэг. НҮБ-ын судалгаанд оролцсон иргэдийн 41,3 хувь нь улсын төсөв боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хянаж шалгахад оролцохыг хүсдэг гэдгийг харуулсан аж.

Эрсдэлтэй байдлууд:

- Бодлого боловсруулах үйл явцад иргэдийн оролцоог дээшлүүлэх нь засаглалын ил тод байдал, иргэний эрхийн хэрэгжилтээс шууд хамаардаг. Монгол улсад ажилгүйдэл, ядуурал, авилгын түвшин өндөр зэрэг нийгмийн сөрөг үзэгдлүүд цаашид бодлого боловсруулах иргэдийг оролцоог дээшлүүлэх асуудалд бэрхшээл авчрах магадлалтай.
- Парламент ил тод байдлыг хангах талаар хүсэл эрмэлзэл гаргахгүй бол дэвшил гаргахгүй. Энэ өвөл Парламентийн байнгын хорооны хурлыг хаалттай хийнэ, сэтгүүлчдийг оруулахгүй гэсэн хууль баталсан нь нийгмийн эсэргүүцэлтэй тулгарсан. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл ажил хаялт зэрэг эсэргүүцэл үзүүлж байж сурвалжлах боломжоо хангасан. Энэ бол өргөн утгаараа иргэдийн оролцоонд л саад болно.

Нааштай алхмууд:**Идэвхтэй оролцоог дэмжих.:**

- Энэ нь бодлого боловсруулах асуудлаар санал солилцоход иргэдийн өөрсдийн нь оруулж буй хувь оролцоо юм. Энэ утгаараа 2008-2012 оны УИХ-ын Тамгын газар хөдөө орон нутагт ажиллаж, хуулийн төслийн танилцуулга хийж, иргэдийн санал бодлыг сонсох ажлыг идэвхтэй хийж байна. Түүнчлэн эрүүл мэндийн даатгал, халамжийн хууль, хөдөлмөр эрхлэлт гэх мэт олон хуулийн төслийг иргэдэд танилцуулж, ямар санал оруулахыг нь судалгаагаар авч байна.
- Бодлого боловсруулах явцад иргэнийг оролцуулна гэдэг бол түншлэлийн зарчимд тулгуурласан үйл явц. Энэ утгаараа УИХ-ын байнгын хороо, хуулийн төслийн ажлын хэсэг хот, дүүрэг, аймаг сумдад иргэдийг цуглуулан хуулийн төслийн талаар харилцан ярилцаж байна.
- Тамгын газрын бүтцэд “Судалгааны төв” байгуулан Байнгын хороо, гишүүдийн захиалгаар судалгаа, лавлагаа мэдээлэл бэлтгэж байна. Судалгаа хийж буй тухайн асуудлаар мэргэжилтнүүдийн дунд дугуй ширээний болон нүүр тулсан ярилцлага хийх, олон нийтээс социологийн судалгаа авах зэргээр оролцоог чухалчилж байна.

Цаашид оролцоог яаж илүү боловсронгуй болгох вэ?

УИХ-нь төрийн санхүү, зээл албан татвар, мөнгөний бодлого, улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үндсэн чиглэлийг тодорхойлох, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, улсын төсөв, түүний гүйцэтгэлийн тайланг батлах, ард нийтийн санал асуулга явуулах зэрэг онцгой бүрэн эрхийг эдэлдэг байна. Гэхдээ ард түмнээс сонгогдож, нийгмийн төлөөллийн

өмнөөс ажилладаг. Энэ утгаараа парламентад иргэд, ИНБ-ийн оролцоог дээдэлж, түүний төлөө эрх зүйн таатай орчинг бүрдүүлэн ажиллаж байх учиртай. Үүний тулд:

- Иргэд, ИНБ хуулийн төсөл санаачлах асуудлаар хууль санаачлагчид хандах өөрийн саналыг уламжлах боломжийг нэмэгдүүлэх
 - Тамгын газар нь :Улсын Их Хуралд хууль тогтоох, хянан шалгах бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь иж бүрэн зөвлөгөө, туслалцаа, үйлчилгээ үзүүлэх чадавхитай бие даасан өндөр мэргэшсэн төрийн захиргааны байгууллага болон төлөвших эрхэм зорилготой. Энэ зорилгыг мэргэшсэн, чадварлаг, бас хүсэл эрмэлзлэлтэй боловсон хүчинд түшиглэж байж хийнэ: Тийм болохоор боловсон хүчнийг чадавхжуулах
 - Байнгын хороо нь Нээлттэй Засгийн газар, Нээлттэй сонсгол, Хорооны хэлэлцүүлгийг зохион байгуулдаг байх, хэлэлцэгдсэн бүх асуудлыг олон нийтэд нээлттэй мэдээлэх зарчмыг барьж ажиллах учиртай. Хороонд мэргэшсэн боловсон хүчинтэй байх нь чухал бөгөөд тулгамдсан асуудал. Тийм учраас боловсон хүчинг чадавхжуулах, тогтвортой ажиллуулах, Байнгын хороог улам бүр бэхжүүлэх
 - Иргэдийн санал хүсэлтийг бодлого боловсруулагч нарт шаардлагатай мэдээлэл, хэрэглэгдхүүн болгон боловсруулан хүргэх институт тун чухал. Зөвхөн иргэдээс ирүүлж байгаа төрөл бүрийн санал, захидлыг тодорхой аргачлалаар боловсруулан хууль боловсруулагчдад ашиглаж болохуйц хэрэглэгдхүүн болгон боловсруулах ажлыг хийдэг мэргэжлийн баг бий болгох
 - Орон нутагт дахь Парламентын сурталчилгааны төвийг бэхжүүлэх, УИХ-ын гишүүдийн туслах-бие төлөөлөгчид хамтарч ажиллах, олон нийттэй харилцах, хэвлэлийн алба ТББ, ХМБ-аар дамжуулан чуулганаар хэлэлцэх гэж байгаа хуулийн төслийн жагсаалтыг тогтмол олон нийтэд мэдээлж байх,
 - Институтчлалыг /institution/ төгс болгох. Энэхүү ойлголтыг нэлээд өргөнөөр авч үзэж байна. Иргэд бодлого боловсруулах шийдвэр гаргах үйл явцад оролцох нөхцөл бололцоог зохицуулсан хууль эрхийн акт, дүрэм, журам, бодлого, шийдвэр мөн хуулийг хэрэгжүүлэх институтын үйл ажиллагааг хэлнэ. Үүнд хуулийн хэрэгжилтийн асуудал ч орно. Үүнийг төгс болгож, оролцоог дэмжсэн, хэрэгжихүйц хууль, журмыг батлан гаргах, хэрэгжүүлэх шаардлагатай.
 - Хамтын ажиллагаа, төсөл, хөтөлбөр ч өөрөө нээлттэй мэдээллийн, хамтын ажиллагааны болон оролцооны зарчимд түшиглэж явах учиртай.
1. Нээлттэй мэдээллийн зарчмын хүрээнд мэдээлэл авах иргэдийн эрхийг хангах үүднээс чадавхижуулах, ингэхдээ орон даяар засгийн газрын байгууллага бүр танин мэдэхүйн соёлыг бий болгохын төлөө ажиллах; Парламентын мэдээллийг иргэн бүрт хүртээмжтэй, ашиглаж болохоор зохион байгуулах, цахим мэдээллийн дэвшлийг ашиглах;
 2. Хамтын ажиллагааны зарчмын хүрээнд УИХ-ын гишүүд иргэдтэйгээ Үндэсний болон орон нутгийн тулгамдсан асуудлыг шийдэх талаар нээлттэй ярилцаж хамтран ажиллах; Ялангуяа Төсвийн үйл явц дахь оролцоог чухалчлах
 3. Оролцооны зарчмын хүрээнд хуулийн төслийн нээлттэй хэлэлцүүлэг явуулах, санал бодлыг сонсох, захидал, өргөдөлд бүтээлчээр хандах зөвлөлдөх зэргээр оролцооны аргаар үйл ажиллагаагаа явуулдаг болгох зэрэг багтана. Оролцоог нэмэгдүүлэх нь ганцхан Парламентын чадавхийн асуудал биш бас Иргэний чадавхийн асуудал. Харин хөгжлийн төлөө оролцоог хүсдэггүй иргэн, ИНБ гэж байдаггүй.
